

Dals härad.

Socknar: Herrestad, Källstad, Nässja, Rogslösa, S:t Pers sn, Strå, Väversunda, **Örberga**.

Dals härad är landskapets minsta, men med sin omfattning av 2 mil i NO-SV-lig längd och högst 1, vanligtvis blott ½ mils bredd upptar det ett av Östergötlands mest traditionsrika landområden, bygden mellan Vadstena och Omberg, Vättern och Tåkern. Man kunde därför synas berättigad att här vänta sig en rikedom av runminnesmärken, men med sina 27 ännu bevarade eller för länge sedan förlorade, ofta f.ö. starkt fragmentariska, kalkstenshällar ur gravvårdar från runsten tidens slutskede och sin likaledes sena inskrift på en kyrkodörr, motsvarar häradet knappast tillfullo dessa förväntningar. Av resta runstenar finnes ingen med säkerhet känd från häradet – den av Verelius i *Hervarar-Saga* 1672, s. 191 omnämnda och avtecknade s.k. »Järmsta-stenen» låter tyvärr icke säkert lokalisera sig till häradet, trots Verelius' uppgift (*in Ostrogothia et territorio Dal*), och inräknas här icke i häradets runstensmaterial.

Bortsett från »Järmsta-stenen» (Ög 60) känner Brate från Dals hd 12 förekomster. Härvid förbisåg han de sedan gammalt föreliggande fem kalkstenshällarna i Herrestads kyrka.¹ Till dessa ha sedermera kommit 5 inskrifter och 5 inskriftslösa fragment från Väversunda kyrka, varför antalet säkert kända hithörande minnesmärken från Dals hd uppgår till 27. Av dessa äro numera bevarade 21, varvid är att märka, att ett av de av Brate upptagna numren, Ög 55, liksom några av de senare tillkomna, visserligen ha tillhört minnesvårdar av s.k. Eskilstuna-typ, vilka ju bruka vara försedda med runinskrift, men själv icke bära någon sådan inskrift.^{2, 3}

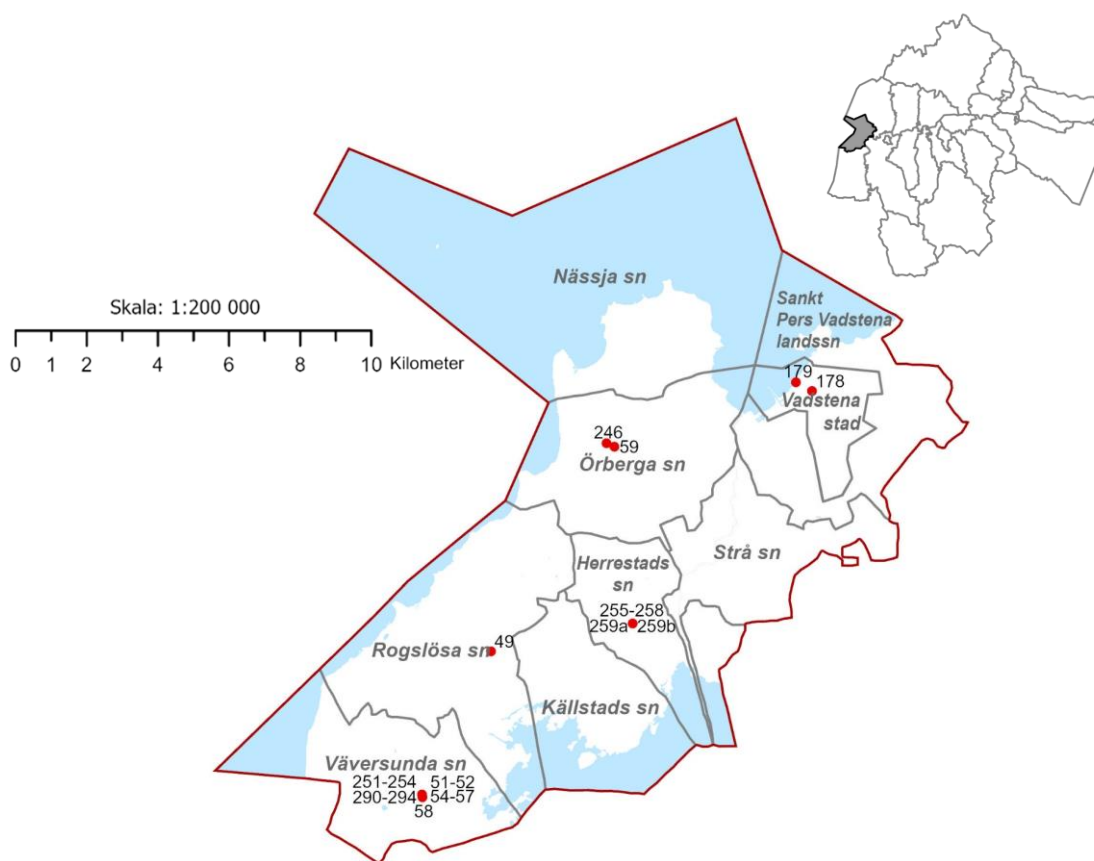

Fig. 59. Karta över runinskrifterna i Dals härad och Vadstena stad. Ög 178 är schematiskt placerad i mitten av Vadstena stad.

¹ Brate och Nordén förbisåg även den runristade pelare som enligt Hadorph fanns i Strå kyrka. Se Hadorphs reseanteckningar 1671 (hs S 30, UUB), s. 13 recto. Den försvunna inskriften har signum Ög HADS30;13R i Samnordisk runtextdatabas (2020).

² På omslaget till den del av manuset som upptar inskrifterna från Dals härad skriver Wessén: »Skulle en omnumrering av 290—294 verkligen medföra så mycket besvär? I Uppland ha vi flera gånger tvingats till liknande. Det gäller givetvis att se upp vid all citering i det följande, men det förefaller ej vara så mycket. Ordningen 251—254, 290—294, 246, 255—259 är för brokig.» På omslaget noterats även: »257 ej klar».

³ Antalet här angivna »runminnesmärken» stämmer inte med verkligt antal, då flera fynd gjordes i slutet av arbetet med manuset.

Ög 49. Rogslösa kyrka.

Litteratur: C. M. Stenbock, *Ransakningar om antikviteterna 1667–84, Östergötland* (i: *Meddelanden från Östergötlands fornminnes- och museiförening 1913–14*), s. 28 f. (med teckning); Anton Ridderstad, *Östergötlands historia I* (1914), s. 91–92.

Ög 51. Väversunda kyrka.⁴

Litteratur: C. M. Stenbock, *Ransakningar om antikviteterna 1667–84, Östergötland* (i: *Meddelanden från Östergötlands fornminnes- och museiförening 1913–14*), s. 31 f. (med teckning); Anton Ridderstad, *Östergötlands historia I* (1914), s. 90.

Ög 52. Väversunda kyrka.

Pl. 25.

Litteratur: C. M. Stenbock, *Ransakningar om antikviteterna 1667–84, Östergötland* (i: *Meddelanden från Östergötlands fornminnes- och museiförening 1913–14*), s. 31, 51; A. Nordén, *Skrivelse till Riksantikvarien* 3/3 1947, dnr 1352/47 (ATA).

Den ålderdomliga lilla Väversundakyrkan, belägen mellan Vättern och Tåkern, är en av dessa östgötakyrkor, som bevara ett anmärkningsvärt stort antal rester av den tidigaste kristna tidens gravsmycknader.⁵ Brate förtecknar sex hällar eller brottstycken av sådana, som tillhört gravvårdar av Eskilstunakistans typ, och sedan dess ha brottstycken av ytterligare sex sådana gravvårdar jämte tre småflisor framkommit.⁶

Den som tröskelsten i södra yttre kyrkodörren placerade kalkstenshällen uttogs sommaren 1947 och placerades i sammansatt skick — den var spräckt mittöver — i vapenhuset. Långvarig nötning hade redan på Brates tid så gott som utplånat all skrift på det i dörröppningen blottade partiet av hällen, men runorna kunna här kompletteras efter *Bautil*.

Inskriften (med efter *Bautil* fullständiga partier inom klammer):

... **auk** : **peir** : **br**[**upr** : **let**]u : **le**⁷... ... : **pa**n[a **yfir** : i]orilt- -os...an

»... och (hans) bröder läto (lägga) denna ... över ..., (hans? fostre?)»

Till läsningen:⁸ R. 1, endast högra delen av bst till ett **a**. 2–3 **uk** tydliga, därpå ett tydligt kolon och ett ännu skönjbart parti 4–7 **peir**. Därefter ett svagt synligt kolon. R. 8 är ett **b**, varav hst svagt synes och likaså nedre bågen, medan av övre bågen blott ett otydligt spår återstår. Av r. 9 **r** (*Bautil*) finnas endast ytterst svaga antydningar, och sedan är allt borta av *Bautils* **upriit** (ovan restituerat som **upr** : **let**).⁹ Av 16 **u** skymtar ett par svaga spår av hst och större resten av bst. Det följande kolonet är tydligt, varefter följer ett välbevarat 17 **l** och ett i brottkanten delvis bevarat 18 **e**. Nedre raden börjar med en trasighet, och så är ett kolon helt bevarat. Därefter 19 **p** helt bevarat, 20 **a** med bst delvis synlig och 21 **n** nästan

Plansch 25a. Ög 52. Väversunda kyrka. Foto Nordén 1947. [Vid bilden står: »Frigöres» och Jansson skriver 1947: liten, dålig.]

⁴ Fragmentet beskrivet under nr 294 nedan utgör en del av Ög 51, se ATA Dnr 322-4035-2011 nr 20.

⁵ Ordet har markerats av Wessén.

⁶ Bör snarast stå »åtta sådana gravvårdar», se 251–254, 290–292, 294 jämte de tre småflisorna under 293.

⁷ Wessén skriver i marginalen **e**?

⁸ Nordén placerade *Till läsningen* sist i beskrivningen, i utgåvan är den placerad direkt efter översättningen som det normala i *Sveriges runinskrifter*.

⁹ B 921 har **upriit**, medan B 872 har **upriet**, se figur 60. Inskriftspartiet borde snarare återges **upr iet** än **upr** : **let**.

utplånat. Därefter är ytan helt blank fram till *Bautils* o-runa, varav svaga spår skymta. Det följande r-et är tämligen tydligt, nästa runa är ett i (inga spår av bistavar), och så följer ett tydligt l (som i *Bautil*). Därefter 32 t: hst borta blott i toppen, av vänstra bst nederdelen bevarad och tydlig, högra bst helt borta. Därefter synes en upptill avslagen hst utan spår av bst. Följer så nederdelen av en hst, från vilken ett svagt streck synes gå snett uppåt höger, såsom vore det början till nedre bst av ett f. R. 35 är ett fullt tydligt o, men hst:s överdel är nu borta. Sista runan¹⁰ är ett tydligt s, men ovisst är, om den punkt, som följer, är avsiktlig eller ej. De sista runorna äro svagt skönjbara, **an**?

Det nu skadade personnamnet för i erinran fvn. namn av typen *Jórunn*, *Jórdan*, *Jórekr*, *Jórheiðr*, *Jóriðr*, *Jórulfr*. Den öländska stenen Öl 25 har skrivningen **ioruitr**, sannolikt för *Jörundr*.

Fig. 60. Ög 52. Väversunda kyrka. Efter B 872.

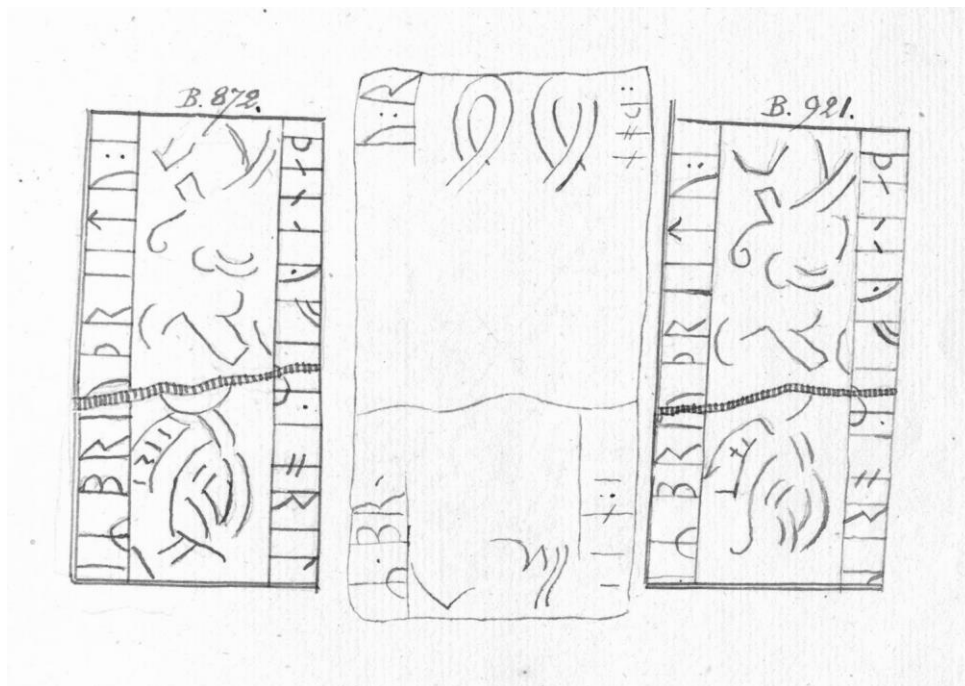

Fig. 61. Ög 52. Väversunda kyrka. Teckning L. C. Wiede i manus till Östergötlands Runurkunder (ATA), med avritning av B 872 och B 921.

¹⁰ Borde snarare stått »Nästa runa» eller »Sista runan före nästa trasighet» eftersom det följer två runor till i inskriften.

Ög 54. Väversunda kyrka.

Pl. 26.

Litteratur: C. F. Nordenskjöld, Östergötlands minnesmärken (utg. av O. Frödin i Meddelanden från Östergötlands forn- och museiförening 1933–34, s. 217 f.)

Äldre avbildningar: Foto E. Brate (ATA); C. F. Nordenskjöld, Teckning a.a.

Nordenskjöld, som först iakttagit denna sten, fann den liggande på västra ringmuren, men sedan framflyttades den till kyrkan och ställdes utanför koret, lutad mot södra väggen. Numera förvaras den i vapenhuset. Den fragmentariska kalkstenshällen har blott två korta runstensgrupper bevarade:

auk : au... .. : sin

5

»... och Au... .. sin.»

Till läsningen: Brate läser r. 5 som **s** och ser därefter en fragmentarisk hst, men den böjda linje, som då uppfattas som den vänstra skänkeln av **s**-runan, synes vara en naturlig fördjupning utan förbindelse med den ristade linjen. Vad som är säkert ristat förefaller mig snarast tillhöra en **u**-runa.

Till samma gravvård ha möjligen hört två mindre bitar, den ena av måtten 0,34 × 0,38 m., nedan kallad 254, den andra av måtten 0,27 × 0,34 m., här kallad 54b.¹¹ Grytet i de smärre bitarna påminner mycket om materialet i den större hällen, tjockleken är för alla tre styckena densamma.

I anslutning till en iakttagelse av antikvarien Otto Janse, att i hörnet mellan **auk** och **au** den tillhuggna ytan kvarstår, antager Brate (i likhet med Janse), att stenen icke varit högre och finner denna höjd lämpa sig för en gavelhäll till den kista, vari Ög 55 ingått. Antagandet är såtillvida rimligt, som mörkningen av grytet i hällens nederdel visar, att stenen stått nedstucken i jorden till någon dm. under den ristade avdelningslinjen. Det synliga av gavelhällens huvuddel blir då ej högre än den förutsatta kistans sidohäll, och för att kunna fylla sin dekorativa uppgift och framträda ovanför kistlocket, måste gavelhällen antagas ha haft en rundad överdel. Emellertid är stenmaterial och huggningsteknik i Ög 54 och Ög 55 alltför olika, för att man skulle vilja gå med på det Janse-Brateska antagandet, däremot synes intet motsäga tanken, att den ena av de nyssnämnda ornerade kalkstensbitarna, nedan kallad 254, tillhört en sidohäll i den gravvård, vari Ög 54 ingått.

Då Ög 54:s inskrift nu synes börja med ordet **auk**, 'och', får man väl räkna med, att minnesmärket innehållit ännu en inskriftssida med textens början.

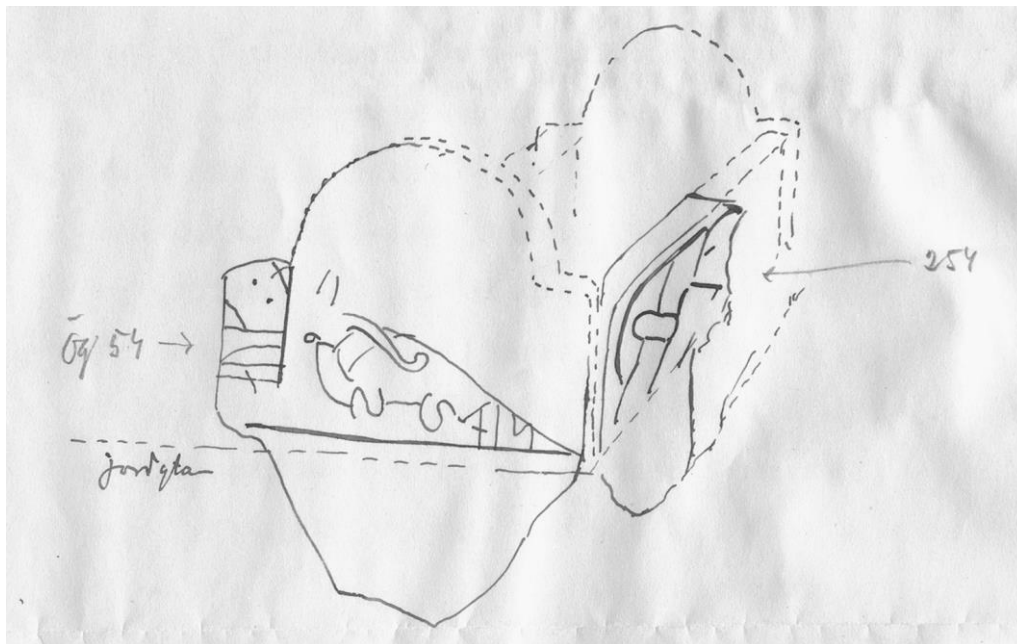

Fig. 62. Försök till rekonstruktion av gravkistan Ög 54. Förf.

¹¹ Med detta fragment avses säkerligen den sten som i Samnordisk runtextdatabas (2020) har signum Ög ATA322-4035-2011:17. Den stenen finns avbildad i H. Arbmans rapport dnr 4378/29 (ATA), se fig 65. Fragmentet hade fram till dess befunnit sig på kyrkogårdsmuren. Fragmentet finns även med på en bild av Nordén tagen 1946, se fig. 66. Dock saknas stenen på plansch 26. Måhända är »54b» fel för »254b».

Ög 55. Väversunda kyrka.

Pl. 26.

Litteratur: C. F. Nordenskjöld, Östergötlands minnesmärken (utg. av O. Frödin i Meddelanden från Östergötlands forn- och museiförening 1933–34, s. 217).

Äldre avbildningar: E. Brate, Foto (ATA).

Denna ganska välbevarade, präktiga sidohäll till en Eskilstunakista anträffades av Wiede invändigt kyrkogårdsmuren på kyrkans västsida men var på Brates tid framflyttad till kyrkan och stod lutad mot dess yttervägg. Nu i vapenhuset.

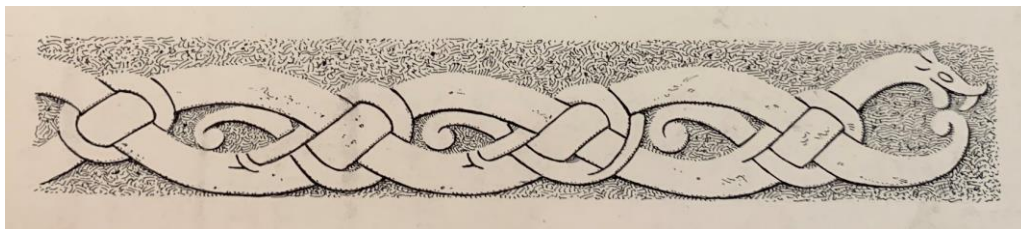

Fig. 63. Ög 55. Väversunda kyrka. Teckning O. Sörling (ATA).

Ög 56. Väversunda kyrka.

Pl. 26.

Litteratur: B. Cnattingius, Rapport till Riksantikvarien 28/4 1938, dnr 1711/38 (ATA).

Äldre avbildningar: E. Brate, Foto (ATA); B. Cnattingius, Foto a.a. (ATA).

Vid grävning av en grav på kyrkogården anträffades år 1891 detta fragment av en gravhäll, som kan ha utgjort lockhäll till en sarkofag av välbekant typ men även ha varit avsedd att utan vidare ligga i markytan ovanpå graven. Nu i vapenhuset.¹²

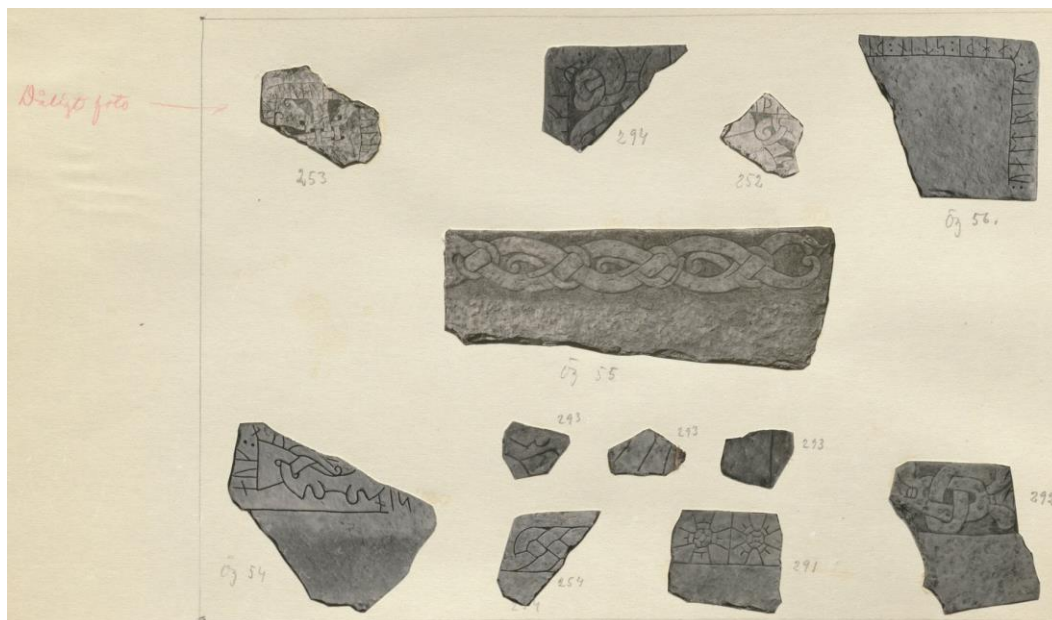
Av inskriften är blott följande bevarat:

: ualtrikr : lahpi : stin : pi...

5 10 15

»Valdrik(?) lade denna sten ...»

Till läsningen: I 1 u finnes en fördjupning, som dock knappast förefaller vara avsiktligt tillkommen.

Plansch 26. Ög 54, Ög 55, Ög 56, 252, 253, 254, 291, 292, 293, 294. Väversunda kyrka. Foto Nordén 1947. [För nr 253 står »Dåligt foto». På planschen står: »Klischeras efter senare lämnad uppställning: de olika styckena större!» Jansson skriver 1947: »För små. Retuscherade nästan alla. 1947».]

¹² I Cnattingius rapport anges att stenen fanns i vapenhuset 1938 efter att ha anmälts som nyfunnen vid nedtagning av kyrkogårdsmuren juni 1937 (se O. Hasslers brev till Riksantikvarieämbetet 29/6 1937, ATA dnr 2520/37). I Cnattingius rapport nämns ytterligare ett fragment, utan runor, med måtten 24 × 25 × 6,5 cm, vilken sten som avses är oklart, men det kan vara stenen som Nordén betecknar som 54a, jämför fig. 65 och 66.

Ög 57. Väversunda kyrka.¹³

Litteratur: Anton Ridderstad, Östergötlands historia I (1914), s. 95; C. F. Nordenskjöld, Östergötlands minnesmärken (utg. av O. Frödin i Meddelanden från Öster-götlands forn-minnes- och museiförening 1933–34, s. 217); Thord Lindell, Östergötlands runstenar och den kristna missionen (i: Linköpings stifts julbok 1943).

Äldre avbildningar: C. F. Nordenskjöld, Teckning a.a.

251. Väversunda kyrka.¹⁴

Pl. 25.

Litteratur: Gideon Danell, Brev till Otto Frödin ^{11/11} 1928, dnr 4858/28 (ATA); Holger Arbman, Rapport till Riksantikvarien ^{16/10} 1929, dnr 4378/29 (ATA).

Äldre avbildningar: Foto B. Wallenberg, ^{8/7} 1928 (ATA); Foto H. Arbman a.a. (ATA).

Gravhäll av ljus kalksten, funnen år 1928 vid upptagandet av en grav på kyrkogården 14 m. väster om tornets sydvästra hörn. Den låg med runsidan nedåt och skulle just, enligt vad arbetarna meddelat mig, sönderslås, då de upptäckte undersidans reliefslinga och runor. Stenen förvaras nu i kyrkans vapenhus. L. 1,48, tj. 0,09, bredd nedtill 0,52 m. Stenen har breddats uppåt rätt kraftigt (största bredd nu 0,57 m.). Slingornas flätning har varit rikt utarbetad, reliefen är tämligen hög och till övervägande del välbevarad. Runorna äro smala och välbevarade, c:a 11 cm. höga.

Inskrift:

... ---- lahpi : ste : þn : yf... ...a : kup : hiq...

»... lade denna sten över ... sin.¹⁵ Gud hjälpe ...!«

Till läsningen: 1 kan möjligen vara nederdelen av ett r eller ett u. 2–3. endast nederdelen av hst:na synliga. 4: hst med bst upptill t.h., om bst funnits t.v. kan ej nu avgöras, då stenen här är bortslagen. Runan har alltså varit t eller l, det senare väl sannolikast. 5 l, helt bevarat, varefter de följande runorna äro välbevarade. 12 e står på oproportionerligt långt avstånd från 11 t, möjligen beroende på, att mellanrummet är något buktigt i ytan, från e-runan går ett streck nedåt t.h. och når undre slinglinjen men synes vara för långt för att kunna gälla som den väntade n-bistaven i en samstavaruna en. I 15 y är punkten tydlig. Av 16 f äro bistavarnas spetsar borta i brottkanten. 17 a, endast övre delen av runan bevarad. 23 a, endast spetsen av bst synlig i brottkanten.

Då possessivpronominet tydligt varit sina, är det en man, som lagt hällen över en kvinna. Efter den inledande rungruppen 1–5 följer en palimpsest: en äldre ristning n : auk : har utplånats men kvarstår ännu med fullt skönjbara spår.¹⁶

Fig. 64. 251. Väversunda kyrka. Foto H. Arbman 1929 (ATA).

¹³ Då inskriften på innerdörren till vapenhuset inte är förlorad och den räknas upp i Nordéns förteckning över runinskrifterna från Östergötland, var det säkerligen hans avsikt att ta med den. Den saknas dock i manuset.

¹⁴ Stenen har signum Ög N251 i Samnordisk runtextdatabas (2020).

¹⁵ Nordén skriver »(si)n», vilket i utgåvan har redigerats till »sin».

¹⁶ Se figur 64.

Plansch 25b. 251. Väversunda kyrka. Foto Nordén 1947. [Vid bilden står: »Altern. se nästa blad! Tag den bästa!« och »Frigöres«. Jansson skriver 1947: »Runor uppm, ej ornamentik. Foto 1947.»]

Plansch 25b. 251. Väversunda kyrka. Foto Nordén 1947. [Vid bilden står: »Altern. se föreg. blad«, »Frigöres« och »Hålles ljusare vid tagningen!«. Jansson skriver 1947: »Runor uppm, ej ornamentik. Foto 1947.»]

252. Väversunda kyrka.¹⁷

Pl. 26.

Litteratur: Holger Arbman, Rapport till Riksantikvarien ^{16/10} 1929, dnr 4378/29 (ATA).

Äldre avbildningar: Foto H. Arbman a.a. (ATA), se figur 65.

Mindre parti av »lockhäll» av kalksten, **största längd** 0,44, **största bredd** 0,42 m., **största tjocklek** 0,09, funnet under obekanta omständigheter¹⁸ och nu förvarat i kyrkans vapenhus. Hällen upptar slingornament, delvis rätt skadade, samt av runor endast nederdelarna av två stavar — den första sannolikt tillhörande ett **u** eller **r** — och mellan dem den så när som på toppen bevarade runan **p**.

¹⁷ Fragmentet har signum Ög N252 i Samnordisk runtextdatabas (2020).

¹⁸ Fragmentet hittades på kyrkogårdsmuren 1929, se Arbman's rapport till Riksantikvarien (ATA).

253. Väversunda kyrka.¹⁹

Pl. 26.

Nederänden av en grönflammig, vackert lilatonad kalksten, **stenens längd** 0,24–0,33 m., **stenens bredd** 0,62 m.²⁰ Fyndomständigheterna äro mig obekanta.²¹ Hällen förvaras nu i kyrkans vapenhus. Ornamentiken utgöres av ett antal fördjupade, planade ytor avsedda för färgbeläggning (nu mer eller mindre sönderfallna) samt geometriskt anordnade raka linjer. Runorna stå skarpa, med hårfina mejselspår här och där i bottarna.

Inskrift:

...-**f**₅**bjir** (eller **u**?) **hu**₁₀**k**-...-**u****li****n**...

Någon tolkning är ej möjlig.

Till läsningen: R. 1. större delen av hst. R. 2. möjligen **f** (eller **k**?), ytan är svårt sönderfallen särskilt i partiet mellan hst och bst. R. 3. fragment av hst och två svagt skymtande bågar t.h. R. 4. hst, ytan som skulle ha upptagit ev. bst, är nu avflagrad. R. 5. olika streck i ytan synas medge bägge tolkningarna **r** och **u**. 6–7 **hu** väl bevarade. R. 8 utgöres av hst och har kanske haft en uppåtriktad bst t.h., **k**? R. 9, endast nedre delen av hst. R. 11–13 synas vara tämligen bevarade, **uli**. R. 14 är nedre delen av en hst och ett svagt skymtande kort snedstreck över denna, **n**?

Fragmentet är för obetydligt, för att man skulle kunna avgöra, hur den gravvård varit beskaffad, vari det ingått. All sannolikhet talar emellertid för, att det varit en rest häll, icke en lockhäll till en gravkista.

254. Väversunda kyrka.²²

Pl. 26.

Litteratur: Holger Arbman, Rapport till Riksantikvarien ^{16/10} 1929, dnr 4378/29 (ATA).

Äldre avbildningar: Foto H. Arbman a.a. (ATA).

Kalkstenshäll av samma stenmaterial som Ög 54. Måtten: 0,34 × 0,38, tj. 0,06 à 0,07 m. Hällen har utgjort sida i en gravkista och har ovan omtalats under Ög 54.²³

Fig. 65. 252, 54b (sannolikt) och 254. Väversunda kyrka. Foto H. Arbman 1929 (ATA).

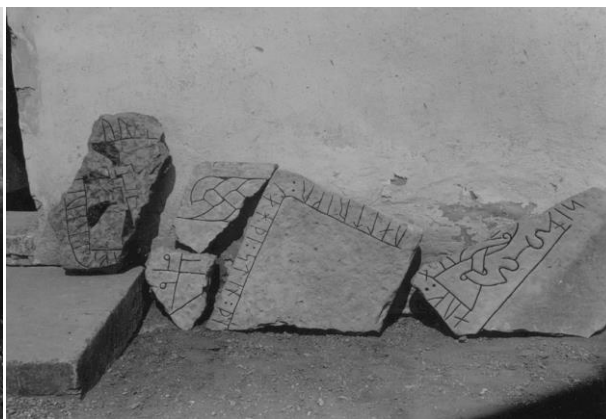

Fig. 66. 253, 54b (sannolikt), 254, Ög 56, Ög 54. Väversunda kyrka. Foto Nordén 1946 (ATA).

¹⁹ Fragmentet har signum Ög N253 i Samnordisk runtextdatabas (2020).

²⁰ Nordéns »st.l.» och »st.br.» betyder normalt »största längd» respektive »största bredd». Här är det dock rimligare att Nordén avser »stenens längd» respektive »stenens bredd».

²¹ Sannolikt hittades stenen 1937. O. Hassler skriver i sin rapport till Riksantikvarieämbetet den ^{29/6} 1937: »Vidare ber jag få meddela, att vid nedtagningen av muren å Väversunda kyrkogård har en runsten anträffats; det torde dock blott röra sig om en mindre del av en runsten men runorna äro tydliga och lätta att läsa.» se ATA dnr 2520/37 (transumt av dnr 2504/37).

²² Hällen har signum Ög N254 i Samnordisk runtextdatabas (2020).

²³ Enligt H. Arbman rapport dnr 4378/29 (ATA) befann sig fragmentet sommaren 1929 i vapenhuset, men han hade ingen uppgift om var det hade hittats.

290. Väversunda kyrka.²⁴

Pl. 27.²⁵

Litteratur: Ivar Andersson, Rapport till Riksantikvarieämbetet maj 1947, dnr 3591/47 (ATA); F. Gerefeldt, Brev till Riksantikvarieämbetet 19/6 1947, dnr 2967/47 (ATA).

Äldre avbildningar: I. Andersson, Foton a.a. (ATA).

Lockhäll av kalk till gravvård, nu placerad som stöd under valvbågen närmast t.h. vid inträdet i långhuset genom dörren från vapenhuset. Blottades vid uppbyggnaden av kyrkans golv under restaureringen sommaren 1947. Ett försök vid detta tillfälle att uttaga hällen måste uppges, då genom en rubbning av det bärande partiet hela valvet skulle ha instörtat. Stenen kommer i stället att läggas blottad i kyrkans golv. Den är avslagen på den sida, som vätter²⁶ mot vapenhusdörren, men helt bevarad på den motsatta sidan samt i den inåt kyrkan vättande kanten. Däremot förefaller den vara avslagen i det under valvbågen befintliga partiet. **Bredd** inåt kyrkan 0,67 m., **längd** minst 0,60 à 0,70 m.

Inskriften är tydligt huggen och välbevarad:

... þansi : yfir : rikua : ...
 5 10

»... denna över Rökve(?).²⁷»

Till läsningen: R.10. synes icke kunna förstås annat än som r. Den följande runan har en lång hst, som har en svag fördjupning mittpå och därför möjligen kan läsas som ett e, men troligast är det ett i. De övriga runorna entydiga.

Fig. 67. 290. Väversunda kyrka. Foto I. Andersson 1947, dnr 3591/47, neg.nr A116:84 (ATA).

Fig. 68. 290. Väversunda kyrka. Foto I. Andersson 1947, dnr 3591/47, neg.nr A116:86 (ATA).

²⁴ Stenen har signum Ög N290 i Samnordisk runtextdatabas (2020).

²⁵ Inget foto finns i planschdelen. På skissen till planschen står »Pelarbasen med runinskrift. Bild **senare** i höst!» Se istället figur 67 och 68.

²⁶ På första sidan till manuset finns noterat att manuskriptets *vätta*, i enlighet med Svenska akademiens ordlista, istället bör återges *vetta*.

²⁷ Namnet är utelämnat i den löpande texten, istället står i marginalen skrivet med blyerts: »Rökve?»

291–293. Väversunda kyrka.²⁸

Pl. 26.

Följande kalkstensfragment ha av socknens kyrkoherde F.²⁹ Gerefeldt år 1946³⁰ anträffats liggande lösa på olika ställen ovanpå kyrkogårdsmuren:

291. Kalkstenshäll, en gång avsedd att stå rest, dekorerad med två kors åtskilda av en lodrät linje. Br. 0,44 m., h. 0,37 m.

Hällen, som är ljusgrå, är skråkanthuggen upptill. Ingen inskrift.

292. Fragment av sidohäll till kista, planhuggen upptill, h. 0,53, br. 0,45 m. Gråblå kalksten. Orneringen utgöres av hopflätade drakslingor. Ingen inskrift.

293. Tre obetydliga småflisor av kalksten med huggna linjer ehuru utan runor.

Fig. 69. 291. Väversunda kyrka. Foto B. Cnattingius 1938 (ATA).

²⁸ Fragmenten har signum Ög N291, Ög N292, Ög N293A respektive Ög N293B i Samnordisk runtextdatabas (2020).

²⁹ Nordén skriver J. E.

³⁰ Fragmentet med nr 291 finns med på ett fotografi taget av Bengt Cnattingius 1938 (ATA), se fig. 69.

294. Väversunda kyrka.^{31, 32}

Pl. 26.

Nedre hörnet av lockhäll av kalksten, br. 0,49, l. 0,37, tj. 0,13 m. Orneringen utgöres av bandflätning med försänkta fält. Ytan skiftar fläckvis i färg (rostbrunt utåt hörnkanten, gulbrunt inåt), men det är ovisst, om man häri har att se rester av äldre färgläggning. Runorna äro tydliga.

Inskrift:

...fir : ...

»... över ...»

Väversunda kyrka.³³

Litteratur: Brev från F. Gerefeldt till Riksantikvarieämbetet 6/8 1947, dnr 3652/47 (ATA).

Gravhällen beskrivs enligt följande i brev under rubriken »Beträffande fynd av runstenar å Väversunda kyrkogård.» från Fritz Gerefeldt till Riksantikvarieämbetet:

Vid dränering av yttermuren å norra sidan av Väversunda kyrka hittades vid grävning i gången där ytterligare runstenar förutom de föregående. Fyndet gjordes idag den 6 augusti, och består av en hel ornerad lockhäll till s.k. Eskilstunakista samt en tydlig sidohäll till en sådan, vilken dock icke är ornerad. På samma ställe låg även andra hällar, vilka dock icke äro arbetade, men kunna tänkas till-höra samma gravmonument. Stenarna ha lagts undan och kunna ju lämpligen studeras vid uppställningen av de övriga runstenarna å den tänkta platsen i vapenhuset.

Ög 58. Väversunda Södergård, Väversunda sn.

I Brates *Östergötlands runinskrifter* saknas en avbildning av det numera försvunna fragmentet, se figur 70.

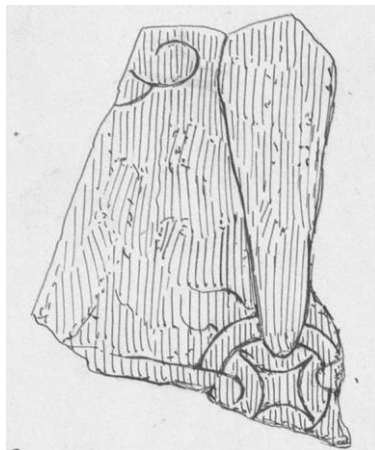

Fig. 70. Ög 58. Väversunda Södergård, Väversunda sn. Efter teckning av O. Sörling 1900 (ATA).

³¹ Fragmentet utgör en del av Ög 51, se ATA Dnr 322-4035-2011 nr 20.

³² Fragmentet bör ha hittats 1946 eller 1947 och kan därmed vara samma som det fragment, hittat våren 1947, som omnämns av Iwar Andersson i rapporten till ATA, dnr 3591/47, »Ett stycke ornerad och runristad kalksten hittades i kyrkmuren vid undersökning.»

³³ Fragmentet har signum Ög ATA322-4035-2011:8 i Samnordisk runtextdatabas (2020). Ytterligare en sten kan ha hittats 1947, signum Ög ATA322-4035-2011:5 i Samnordisk runtextdatabas (2020). Bägge dessa stenar finns avbildade på foto i ATA vilka där anges vara tagna 1947, men fotona bör vara tagna av Iwar Andersson i samband med Sven B. F. Janssons uppordnande av fragmenten i kyrkans vapenhus den 3 februari 1948, se dnr 1084/48 (ATA). Fotografierna tas därför ej med i utgåvan.

Ög 59. Örberga kyrka.

Litteratur: C. F. Nordenskjöld, Östergötlands minnesmärken (utg. av O. Frödin i Meddelanden från Öster-götlands forn-minnes- och museiförening 1933–34, s. 218).

Äldre avbildningar: C. F. Nordenskjöld, Teckning a.a.

I Brates *Östergötlands runinskrifter* refereras Nordenskjölds läsning från reseberättelsen 1871 (ATA), men det är Wiedes teckning som återges i planschdelen.

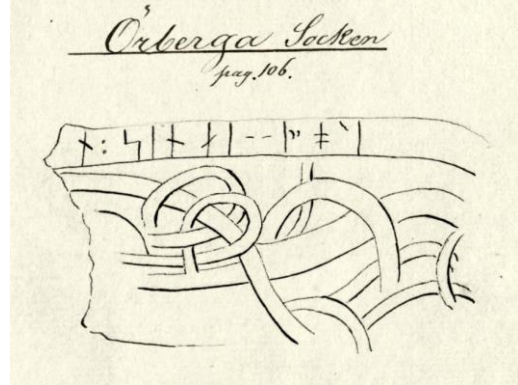

Fig. 71. Ög 59. Örberga kyrka. Teckning av C. F. Nordenskjöld 1871 (ATA).

Ög 246. Örberga prästgård.

Pl. 27.

Litteratur: A. Nordén, Skrivelse till Riksantikvarien 3/3 1947, dnr 1352/47 (ATA).

Kalkstenshällen, som intill år 1905 låg som trappsten i den då nedbrunna arrendatorbostaden vid prästgården och därefter kördes ned på gårdet för att jämte annan sten inläggas i en vägbro, blev undanlagd invid en gärdesgård, varifrån den av prins Eugen år 1917 hämtades för att föras upp till trädgårds-parken utanför hans villa Örgården. Vid min undersökning sommaren 1946 stod den rest ett 10-tal m. NV om Örgårds-byggningens nordvästra hörn. Den ömtåliga kalkstenen hade varit mycket illa under eldsvådan och sedermera under utkörningen bland övrig sten, och det för Vättern-blåsten utsatta läget i Örgårdens park är icke det lämpligaste för stenen.

Brates antagande, att runorna stå med toppen inåt stenen och böra läsas från höger till vänster, är ej tvingande. Stenen står väl bara ställd upp och ned, och runorna kunna mycket väl vara placerade som vanligt. Jag läser dem så:

1, hst, på väl långt avstånd från 2 för att bara ha varit exempelvis ett **t**. I snett sidoljus skymtar en flack och grund fåra som efter bågen till en **p**-runa, dock osäkert. 2, fragment av en hst, skadad av sprickor i stenen. 3, oviss syftning. Hst är klar och likaså en bst snett upp t.v., men även snett upp t.h. finns en svag fördjupning, så att man kunde räkna med runan **r** (eller om Brate har rätt i sin upp- och nedvända läsning: **m**). Därpå följer ett kolon. 4 **s**, tydligt hugget och välbevarat så när som på att ena staven är skadad i nederdelen. 5 **i**, ej ens i den bästa sidobelysning urskiljes någon bst. 6, i en naturlig spricka har sannolikt gått en nu förlorad hst. 7, svaga spår av nederdelen av en hst. 8, bevarad nederdel av hst.

Inskriften kan ej läsas.³⁴ Brates hypotes om förekomsten av en form för ordet 'arving' är ej tillräckligt grundad.

Plansch 27b. Ög 246. Örberga prästgård. Foto Nordén 1946. [Vid planschen anger Wessén: »Bör icke ornamentiken redas ut genom uppmålning? Bilden ej bra.» Nordén genmäler: »Förefaller mig tydlig utan uppmålning.» Jansson skriver 1947: Oduglig.]

³⁴ Bör stå: Inskriften kan ej tolkas.

255. Herrestads kyrka.³⁵

Pl. 27.³⁶

Litteratur: P.M. av E. Ekhoﬀ (ATA), innehållande en förteckning över inventarier i Herrestads kyrka, daterad okt. 1883; Inventarium, uppgjort av Anders Billow i aug. 1921, (ATA); S. Curman och E. Lundberg: Vreta klosters kyrka, *Sveriges kyrkor, Östergötland bd II* (1935), sid. 176; A. Nordén, *Skrivelse till Riksantikvarien* 3/3 1947, dnr 1352/47 (ATA).

Äldre avbildningar: Fotos av Otto Janse 1903 (ATA).

Vid E. Ekhoﬀs besök i okt. 1883 förvarades »på tornvinden i ett afstängdt låst förvaringsrum» jämte ett antal andra inventarier även några kalkstenshällar, som han förtecknar så:

»en i tre delar brusten *kalkstenshäll* med mycket rika slingornament – runor ej synliga, som den nu ligger;

del af en *grafhäll* med en biskopsmössa (?) ornament och utefter kanten runor |††††----|††;

fyra bitar af *kalkstenshällar* med runor och ornament.

Alla *stenhällarna* hittades vid reparationen dels i murarna och dels i korets golf.»

Vid den av Anders Billow förrättade inventeringen 1921 antecknades om stenarna följande:

»En hel sten (längd 178 cm., bredd 57 cm.) med slingor, avslagen i 3 stycken, ett större stycke av en bredare sten (höjd 56 cm., bredd 83 cm.) med kors och runor samt trenne smärre fragment (Längd 41 cm., 38 cm., och 37 cm.)»

Som synes upptagas de mindre fragmentens antal här till tre mot tidigare fyra. Tre voro också de mindre fragment, som fotograferades i tornrummet av Otto Janse år 1903. – I den för *Sveriges kyrkor* utförda inventeringen upptagas ej alls några runhällar, vilket måste bero på ett förbiseende, då stenarna alltjämt befinna sig i kyrkan. Av någon anledning blev stenarnas tillvaro förbisedd även av Brate.

Vid kyrkans restaurering sommaren 1946 nedflyttades såväl denna som de övriga förut i en tornkammare förvarade kalkstenshällarna och inlades i vapenhuset, där för det större av lockhällsfragmenten uppmurades ett lågt underlag, medan de övriga stenarna fastgjordes vid väggen bakom detta.

Det här ifrågavarande större lockhällsfragmentet har en längd av 1,79 m. och en bredd upptill av 0,57, nedtill 0,51 m. Orneringens bandflätning har blott linjerna fördjupade, relief förekommer alltså ej. Hällen synes märkligt nog icke ha burit någon inskrift: i nederänden äro stora delar av den bård kvar, där inskrift borde ha befunnit sig, om en sådan funnits, men stenytan visar här inga spår av att ha varit bearbetad.

För de övriga fragmenten, se 256—259 nedan.

Plansch 27c. 255. Herrestads kyrka. Foto Otto Janse 1903 (ATA).
[Vid bilden står: »Icke bra.» och »Bild senare i höst!», se figur 72.]

³⁵ Hällen har signum Ög N255 i Samnordisk runtextdatabas (2020).

³⁶ Nordén anger plansch 26, stenen finns dock med på plansch 27.

Fig 72. 255. Herrestads kyrka. Foto Nordén 1947 (ATA).

256. Herrestads kyrka.³⁷

Pl. 28.

Litteratur: Se 255.³⁸

Äldre avbildningar: Se 255.

Mellanpartiet av lockhäll av kalksten, l. 0,57, br. 0,79, tj. 0,08–0,09 m., samt möjligen ett stycke av samma lockhälls översta högra del, l. 0,40, br. 0,18, tj. 0,08–0,09 m. Kalkstenen i bägge brottstyckena har samma gulbruna färgton, och orneringen tycks vara likartad. På det större stycket är den präktigt utarbetad i hög relief. Runornas höjd på det mindre fragmentet, som innehåller början av inskriften, 0,12 m., på det större 0,10 m.

Inskriften på det mindre brottstycket:

...rkeir : a...
5

Lättast låter detta förstå sig som återstoden av ett *Þorgeirr* eller *Hergeirr auk*.³⁹

Inskriften på det större brottstycket:

...! × lagþ... kþ ×
10

Kan vara återstoden av exempelvis *Kættill lagðu*, varvid inskriftens början skulle komma att lyda: »(Tor-, Her-)ger och (Ketti)l lade ... Gud ...»

Till läsningen: R. 2 är ej stungen, medan åter r. 3 har en djupt huggen punkt. Vilken eller vilka runor som föregått 1 r låter ej längre fastställa sig, framför runan finns en bra bit av stenytan bevarad, men denna bär ej spår av någon bst till en föregående runa. R. 10 är tydligt stungen, r. 7 har nu toppen och ytan t.v. om denna skadad, men en bst t.h. är välbevarad, och runan kan alltså ha varit l eller t.

³⁷ Fragmenten har signum Ög N256 i Samnordisk runtextdatabas (2020).

³⁸ Nordén anger »Litteratur etc. som föreg.»

³⁹ Nordén skriver: »Þorgeir R eller Hergeir R auk», vilket här något har redigerats.

Då Erik Lundberg, o.a.st., talar om, att det skulle finnas spår av färg på Herrestadshällarna — och då avses väl egentligen endast denna — betvivlar jag iakttagelsens riktighet. Stänkviss finns spår av en rostbrun färgning av stenen, men dessa stänk eller fläckar äro fördelade litet varstans på ytan och torde snarast vara utfällningar av rost o.d. Större fläckar av tjära (?) finnas på flera ställen och låta i varje fall ej inordna sig i en planmässig färgfördelning, de härröra väl därför från senare tid. Ytan bär spår av murbruk, jord o.d., och stenarna ha alltså legat i murfyllningen eller i jorden. Man har rätt att betvivla, att färg överlever en sådan lagring. Men viktigast är, att de rostbruna fläckarna tyckas förekomma överallt och ej ge anvisning om, vilka ytor som varit röda och vilka som burit en annan färgton.

Plansch 28a. 256.
Herrestads kyrka. Foto
Otto Janse 1903
(ATA). [Vid fotot,
jämte nummer 257 och
258, står »Bild
senare i höst!», vilket
även Jansson noterat
1947.]

Plansch 28a. 256. Herrestads
kyrka. Foto Otto Janse 1903
(ATA). [Vid fotot, jämte andra
fragment av nummer 256, 257
och 258, står »Bild senare i
höst!», vilket även Jansson
noterat 1947.]

257. Herrestads kyrka.⁴⁰

Pl. 28.

Litteratur: Se 255.⁴¹

Äldre avbildningar: Se 255.

Hörnstycket av en kalkstenshäll med runorna **albi** :, »hjelpe!» avbildades av Janse år 1903, då det förvarades i tornrummet.⁴²

Plansch 28c. 257. Herrestads kyrka.
Foto Otto Janse 1903 (ATA). [Vid
fotot, jämte nr 256 och 258, står
»Bilder senare i höst!» Vilket även
Jansson noterat 1947.]

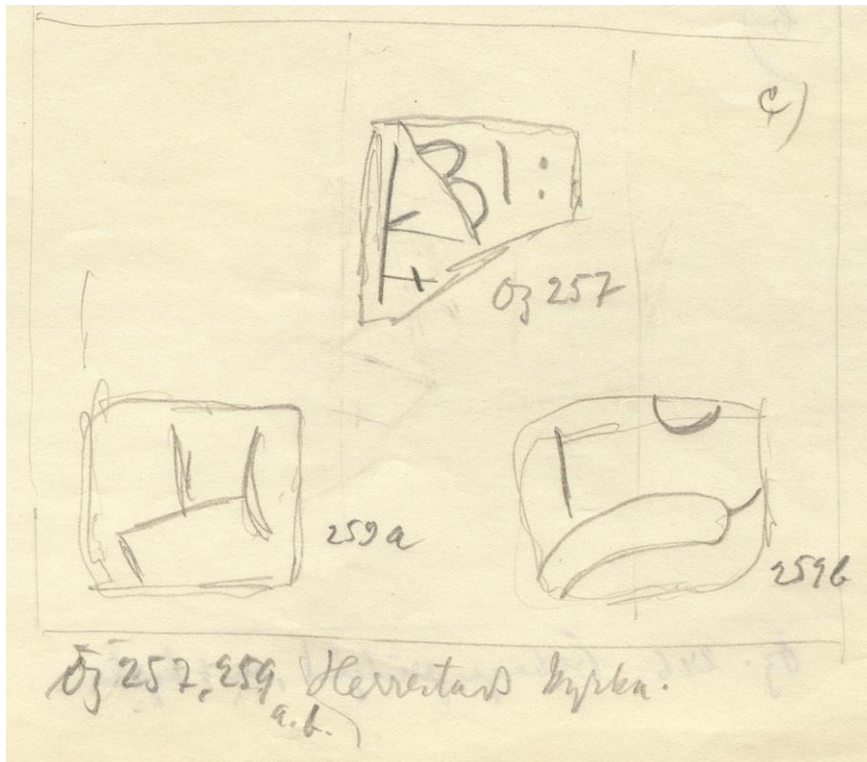

Fig. 73. Nordéns skiss till utformning av Plansch 28c.

⁴⁰ Hällen har signum Ög N257 i Samnordisk runtextdatabas (2020).

⁴¹ Nordén anger »Litteratur och äldre avbildningar se under 255.»

⁴² Nordén skriver i marginalen: Fanns ej vid mitt besök 1947 men skall efterforskas. Janses foto finnes!

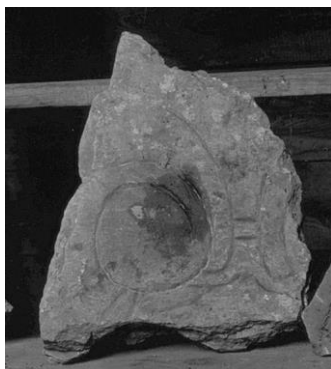
258. Herrestads kyrka.⁴³

Pl. 28.

Litteratur: Se 255.⁴⁴

Äldre avbildningar: Se 255.

Fragment av gavelhäll till kista eller av rest sten från runstenstiden, utan inskrift. Måtten: 0,37 × 0,28 × 0,08 m. Djupt huggen linjedekor, icke relief. Kalksten.

Plansch 28b. 258. Herrestads kyrka. Foto Otto Janse 1903 (ATA). [Vid fotot, jämte nr 256 och 257, står »Bilder senare i höst!« Vilket även Jansson noterat 1947.]

259a. Herrestads kyrka.⁴⁵

Pl. 28.⁴⁶

Litteratur: Se 255.

Fragment av kalkstenshäll, ornerad med grunt huggna, vinkliga hoplöpande linjer. Måtten: 0,25 × 0,18 × 0,11 m. Utan inskrift.

259b. Herrestads kyrka.⁴⁷

Pl. 28.⁴⁶

Litteratur: Se 255.

Äldre avbildningar: Se 255.

Fragment av häll med grunt huggen bandflätning, utan relief. Kalksten. Måtten: 0,31 × 0,20 × 0,11 m. Ingen inskrift.

Fig. 74. 259b. Herrestads kyrka. Foto Otto Janse 1903 (ATA). Fotot är samma som plansch 27c med nr 255 (här utanför bild). Vid fotot står »Icke bra.»

⁴³ Fragmentet har signum Ög N258 i Samnordisk runtextdatabas (2020).

⁴⁴ Nordén anger »**Litteratur** etc. som föreg.»

⁴⁵ Fragmentet har signum Ög N259A i Samnordisk runtextdatabas (2020).

⁴⁶ I planschdelen saknas fotografi av nr 259a (se istället fig. 73) och av nr 259b finns endast ett foto från 1903 av Otto Janse, se fig. 74.

⁴⁷ Fragmentet har signum Ög N259B i Samnordisk runtextdatabas (2020).

Detta dokument ingår i en digital utgåva av Arthur Nordéns supplement till Erik Brates Östergötlands runinskrifter. Manuset avslutades 1947 och var tänkt att tryckas 1948. Utgåvan publiceras fritt tillgänglig på Internet.

Texten innehåller inte nyare litteraturreferenser än 1947 och tar ingen hänsyn till modern runforskning och måste därför användas med stora reservationer. Arbetet med utgåvan avslutades 2024-12-31.